

Láng Zsolt

BLACK MATTER

BLACKHAWK MÚZEUM, DANVILLE –
KORTÁRS ZSIDÓ MÚZEUM, SAN FRANCISCO

Ha a piaci diszfunkciók korrektorának tekinteném magam, meg se talál-
nám a danville-i Blackhawk Múzeumot. Bár Amerika nemigen nevezhe-
tő az önirónia hazájának, már abban is van valami laza grimasz, ahogy ez
a múzeum el van rejtve a Diablo-hegy tövében, egy egész kicsi település-
hez, Danville-hez tartozó még kisebb településen, amelyet Blackhawk-nak
hívnak. Fekete sólyomnak. A nagy Wikipédia szerint ez a madár csak Auszt-
ráliában honos. Akkor vajon hogyan került ide? Bár egyszer én is láttam
fehér fejű amerikai halászsast Homoródalmás határában, ami teljes képte-
lenség, és ma is annak hinném, ha nem olvastam volna, szintén a nagy
Wikipédiában, hogy 1986-ban Írországból is láttak két példányt (az egyi-
ket le is lőtték). Az is lehet, egy erre kísértő indiánt látott a múzeum név-
adója.

Oaklandtól félórát kell dél felé autózni a 680-as autópályán, majd Dan-
ville-től keletre fordulva hepehupás füves puszta után egyszer csak, mint
amikor oázisba érkezik az ember, házakkal szegélyezett téren lyukadunk
ki. A Trevi-kúthoz hasonló építmény fogad, csak ezerszer nagyobb, és a
víz a medencéből tovább folyik, közepes nagyságú folyóként, elidőzve egy-
egy kiöblösödő tavacskában, ahol különféle vadkacsák úszkálnak. A kis mes-
terséges szigeteken szobrok is találhatóak, ismert mesék jeleneteinek a sze-
replői, a mézeskalácsos vasorrú, a rút kiskacsa, Piroska és a farkas stb., ezek
is felnagyított méretben. A parton ínycsekknek való élelmiszerüzlet és se-
lyembolt, Calvin Klein és Gucci, közben gyerekvasút-kiállítás, német és
svájci kisvárosokat mintázó terepasztalokon futkározó modellekkel. Köz-
vetlenül a Múzeum alatt egy McBurger, a Pulp Fictionból ismerős menü-
vel; egy híres és népszerű amerikai focista lép ki a családjával, máris fotóz-
kodik vele egy apa a kamasz fiával. A múzeum bejáratához széles lépcsősor
vezet fel a Trevi mögött, a bejárat előtt elefantszobor, az is háromszoros

az élethűnek, jobbra a Táncszínház és Művészeti Egyetem, balra az Antropológiai Intézet.

A fő látványosság az automobil-részleg, de a Vadnyugat Meghódítása című emelettel kezdünk. Focipályányi terem, két részre osztva, balra az indián őslakosok részlege, jobbra a hódító sápadtarcúaké. Az őslakosok térfelén óriási terepasztalon mutatják be a törzsek vándorlásának útvonalát, az őszi bölényvadászatot, amelynek az a lényege, hogy egy éles peremű szakadék felé terelik a bölényeket, és mielőtt a rohanó csorda visszafordulhatna, többtucatnyian lezuhannak, nyakukat szegik, egy egész évre ellátva a törzset hűskészlettel és a sátrakhoz, ruhákhoz, szerszámokhoz nélkülözhetetlen bőrrrel. Arrébb a Little Bighorn mellett zajló híres csata (1876) is látható, élethűek a hüvelyknyi bábfigurák, tökéletes rajtuk a ruha, feszesek az íjak, a kardok gombostűnyiek, lélegzetállító tökély, úgy érzem magam, mint Gulliver Lilliputban. Bár kimerevített a jelenet, követhető, hogyan szorította be az Ülő Bika, Őrült Ló és Szép Orr vezette indián lovasság Custer alezredes embereit a sziklák alá, hogy végül valamennyiüket (1800 katonát) lemészárolják. Győzelmükkel persze semmire sem mentek, a washingtoni kormány még több katonát küldött ellenük. A falakon több helyen is virít a térkép, amely időrendben mutatja az indiánok eltűnését. Lényegében száz év alatt kiirtották Észak-Amerika őshonos lakosságát. A másik oldalról nézve viszont száz év alatt meghódítottak egy egész kontinenst. Az elveszett kultúrának már csak molyrágta, rekonstruált rekvizitumait láthatjuk a falak mentén. A használati eszközök között egy kenut is felfedezek, erről eszembe jut, milyen volt a Lake Leonardon egy hasonlóan evezni és a tó körüli erdőben sétálni, olyan helyeken, ahol valószínűleg még soha nem járt ember, és ahol az öszvérfülű szarvasok szelíden bámulnak az álmélkodó humánokra.

Szép Orr a leghíresebb indián harcosnő, ha jól emlékszem, az ő húga volt Csillagokkal Táncoló, aki költői neve ellenére szintén ott harcolt a little bighorn-i ütközetben, és egyéb fegyvere nem lévén, egy vasserpenyővel portyázva verte agyon Custer megsebesült katonáit.

Ez a jelenet nincs a maketten ábrázolva. Az állóképen az idő is áll. Nem szeretem az emberek helyett a humánokat használni, lapos ideológia rejlik a szóban. Belénk nevelt klisék írják a történelmet. Az európai kultúra szavakon, vagyis az ideológián keresztül tartja fent magát, a tárgyiasítás tradíciójával társulva. Az indián kultúra a tárgyak nélküli csendben igyekezett lényegét őrizni. Abban a csendben, amely az erdőben, a fák között, a tó vizeire felett honolt.

Jobbra, a fehérek térfelén főképp fegyvereket állítottak ki. Többféle Winchester és Colt, pisztolyok, puskák, tarackok, katonai sátrak, harci szekerek. Mellettük vasútépítők szűkös vacca, az építkezéshez használt szerszámok, vasalt faládák, amelyekben a dinamitot szállították. A Nyugati Vasúttársaság kínaiakkal dolgoztatott, a bevándorlók San Franciscóba (Angel Island) érkeztek a Csendes-óceánon keresztül. A Keleti Társaság íreket foglalkoztatott, ők meg New Yorknál szálltak partra az Atlanti-óceánon áthajózva. A transzkontinentális vasút végül 1869-ben készült el, és hozta magával a sápadtarcúak teljes uralmát. Ebben az évben mind a Winchester, mind a Colt piacra dobta a maga aranyozott emlékpisztoly-sorozatát, egy-egy példányt külön vitrinben, a legdíszesebb helyen állítottak ki: messzire ragyogva vonják magukra tárgyakat fetisizáló tekintetünket.

Míntha ez a ragyogás költözött volna a földszinten található terembe. Süppedő szőnyegen vezetnek végig a különleges fényekkel megvilágított autósodák között. Az első Benz leginkább triciklihez hasonlít, de két évtized sem kell, és Amerikát ellepik a formatervezett Buickok, Fordok, Dodgeok, Chryslerek, Cadillac-ek, Chevroletek, Lincolnok, Plymouth-ok, amelyek megdicsőülve csillognak e gigászi panoptikumban. Ez volt a múzeumalapítók eredeti célja: az amerikai álmodt megtestesítő gépkocsipark – a múzeum többi részlege csak adalék. A méregdrága, paliszanderfa padlójú Hispano-Suiza ugyan francia–svájci–spanyol koprodukcióban készült, de amerikaiak vásárolták. Kennedy elnök egyik limuzinja is látható (nem az, amelyikben meggyilkolták, mert az a detroiti Ford Múzeumban kereshető fel), egy népes család fotózkodik előtte.

Az autókiállítás mellett egy sokkal kisebb teremben afrikai maszkok és faszobrok, a háttérben afrikai dalok szólnak felvételtől. A bejáratnál a Tanzániában élő, de világszerte ismert szobrász, Joseph Nyunga egyetlen fekete rózsafatömbből kifaragott Kimbunga-szobra, egymásba kapaszkodó emberi alakok. Míntha az öles fatörzsben rejlő szellemlényekről faragta volna le a kérget. Az ismertetőből megtudom, hogy Kimbunga a hurrikánokat előidéző bantu szellem, hozhat jót is (esőt), és hozhat keserűséget (pusztítást) is. Akárcsak a szerelem, gondolom, mert az egymásba kapaszkodó testek a szerelmi ekstázist idézik: a rajtuk végighullámzó gyönyör végpontján, a kítátott, feszes ajkakon némán kifehérlik a kéj fokozhatatlan kiáltása. Csak a feketében létezhet ennyi fény.

A feketéről van szó a San Franciscó-i Kortárs Zsidó Múzeumban is. Már maga az épület is hordoz architektúrájában valami nyomasztó sötét-

séget, két, egymásra torlaszolódott, a befelé igyekvő fölé tornyosuló fekete üvegkocka. Ennek ellenjátéka a benti fény és tágasság.

Leó, a zsidó — és köre a kiállítás címe. Leó, eredeti nevén Albert Kurzman New Yorkban működött a huszadik század elején, de igen nagy hatással volt a San Franciscóban dolgozó Brooklyn Joe-ra, Pop Eddie-re és Wagner Samre is. Összevethetők a fotók és a rajzok, megállapítható, hogy Leót utánozta mindenki. Néhány életnagyságú gipszalakot is betettek szemléltetőeszközként, férfiakat és nőket is, egész testük kitetkőzött (az ágyékuk szemérmesen letakarva, pedig minden bizonnyal azt sem hagyták ki). Képeken látni a Wagner Tetoválószalón termeit, közvetlenül a San Franciscó-i kikötő mellett működött. A bevándorlók első útja ebbe a szalonba vezethetett, mintha az új bőrrel is jelezni akarták volna az új élet kezdetét.

Külön szobában a tetoválótűk, a festékek, a gépi tetováláshoz való varrógépszerű, az időben egyre kisebb méretű szerkezetek. A fényképeken az is látható, milyen kemény, hosszan tartó, fájdalmas beavatkozást igénylő műveletnek vetette alá magát a szalonba belépő kuncaft. Ez azonban nem tántorította el őt, a tetoválószalónok alig győzték a munkát, a harmincas évekre valóságos tetoválónegyeddé nőtte ki magát az a városrész.

És hogy miféle tetkókat láthatunk? Női fejek, női aktok, virágok, főképp rózsák, vitorlás hajók, kígyók, lobogó zászlók, címerpajzsok, tankok, ágyúk, pisztolyok, giccses, egyszerű és sematikus rajzok, bár a testekre kerülve kapnak valamilyen szubakut művészi jelleget.

Némi csalódottsággal tartunk kifelé, amikor az oldalsó szárnyban felfedezzük a feketéket... A kiállítás alcíme *havruta*, amit a magyarban inkább *chevrutának* mondanak, és 'tanulótársak'-at jelent. A jesivákban, a zsidó iskolákban a Talmud tanulásának bevett formája volt, hogy ketten mélyedtek egy-egy passzusba, és közelítették meg különféle módokon. *Haverként*, ugyanis a haver meg a havruta ugyanabból a szótóból képzett. (Legendás eset, amikor Bill Clinton úgy köszöntötte Jitzak Rabint, hogy *Shalom, haver!* És lényegében a híressé vált Kertész-mondat is innen értelmezhető: „Isten, öreg barátom” – aminek alapja az a havruta lehet, amely Isten és Ábrahám között alakul ki, amikor Sodoma és Gomorra elpusztításáról alkudoznak egymással.)

Ennek a múzeumi havrutának a „fekete” (a „feketeség”) a témája. Az egyik oldalon Oxossi Ayofemi képzőművész fotói és videói. A sorozat címe: Black Lives Matter, vagyis a feketék is számítanak. Az egyik videón szereplő táncosokat mi is láttuk a metróban, a szerelvényekre felszállva mutatják be káprázatos akrobatikájú művészetüket.

A másik oldalon (Dark Matter a címe) Risa Wechsler, a stanfordi egyetem fizikaprofesszora a sötét anyagról és energiáról készített videoanimációja nézhető meg, miközben a képernyőhöz csatolt fülhallgatóban egyik előadásának hangfelvétele hallható. Ebből megtudjuk, hogy a világegyetem több mint kilencven százaléka sötét anyag és energia, csak közvetett formában érzékelhető, a látható anyagra és energiára gyakorolt hatása révén. Feltételezések szerint a sötét anyag gravitációja gátolja meg a galaxisok szét-hullását. A világegyetem már rég elillant volna, ha nem volna sötét anyag.

A kiállítás címe a Black Lives Matter-kifejezés különféle megközelítése. A BLM radikális mozgalom az egyenlő bánásmódért harcol, és első plakátjai akkor jelentek meg (2013) Amerika-szerte, amikor azt a fehér rendőrt, aki lelőtt egy fegyvertelen fekete férfit, a bíróság felmentette. Ha a „Lives” szót kivesszük, megkapjuk a sötét anyag nevét. Ez tehát a kapocs a két megközelítés között. Vagyis magyarul maga az „élet” köti össze az értelmező diskurzusokat. És mintha ezt illusztrálná a kiállítótermet betöltő gyerekszivaj: a hosszúkás, folyosószerű térben különböző korú gyerekek nyüzsögnek, különböző elemekből házakat, miniglukat, bábszínpadokat építenek és rendeznek be, rajzolnak, festenek, báboznak, beszélgetnek, haverkodnak.